

Waarom een confrontatie met ons koloniaal erfgoed onvermijdelijk is

Wij Wageningers zien onszelf graag als bewoners van dat vriendelijke stadje aan de Rijn, klein genoeg om de grootstedelijke problemen op afstand te houden, maar 'stads' genoeg om mee te tellen. Een plek van mensen met gezond verstand waar mensen met veel verschillende nationaliteiten welkom zijn om aan de universiteit aan hun carrière te werken. Niet een plek die gebouwd is op de wreedheden van koloniale uitbuiting en slavernij. Toen grote steden als Amsterdam in 2020 hun slavernijverleden onderzochten, bleef het in Wageningen stil, alsof we wilden zeggen: 'Bij ons viel het toch allemaal wel mee?' Wij, als auteurs van dit artikel willen uitnodigen tot diepgaander zelfonderzoek.

Door Emmanuel Akwasi Adu-Ampong, Else Gootjes, Harro Maat en Jobbe Wijnen

In 2020 werd de zwarte Amerikaan George Floyd vermoord door een politieagent in Minneapolis. Het leidde tot een golf van #Blacklivesmatter protesten, ook in Nederland en Wageningen. De Gelderlander deed verslag van een protestbijeenkomst met meer dan 1000 mensen in het park in Noordwest op 14 juni van dat jaar. De gebeurtenissen leidden tot nieuwe vragen over hoe de koloniale tijd nog altijd doorwerkt in het heden. De stad Amsterdam liet een onderzoek uitvoeren naar haar koloniale verleden. Delft, Utrecht, Rotterdam en Den Haag volgden en concludeerden dat de vervlechting van hun stad met het slavernijverleden onlosmakelijk is. Ook in Wageningen werden stapjes gezet. Oud Wageningen sloot samen met museum De Casteelse Poort aan bij het thema 'Oost West' van de Maand van de Geschiedenis (een toevallige samenloop in het jaar van de dood van Floyd). Helaas ging een deel van de activiteiten door de corona-pandemie niet door, maar een serie artikelen, een expositie en een fietsroute over de koloniale erfenis zagen het licht. Daarmee werd ook in Wageningen het gesprek geopend. In dit artikel willen vier onderzoekers – Emmanuel Adu-Ampong, Harro Maat, Else Gootjes en Jobbe Wijnen – de discussie voortzetten. Ons standpunt: een verdergaande confrontatie met het koloniale verleden is ook in Wageningen onvermijdelijk.

Emmanuel Akwasi Adu-Ampong
Assistant Professor in Culturele Geografie aan de Wageningen University en Research, doet onderzoek naar slavernij, erfgoed en toerisme in de driehoek Ghana-Suriname-Nederland.

Als Ghanese Nederlander die in 2019 vanuit het Verenigd Koninkrijk naar Wageningen verhuisde, ben ik me er terdege van bewust dat de wereld waarin we leven steeds kleiner wordt. Enerzijds gaan we naar steeds verder gelegen plaatsen op

vakantie en anderzijds gaan mensen uit diezelfde verre plaatsen als gevolg van migratie in onze eigen steden wonen. Wij krijgen op die manier eenvoudig en vanuit het comfort van onze huizen toegang tot de kennis, het voedsel en de gebruiken uit verre oorden. Daardoor worden we ons meer bewust van de sterke onderlinge verbondenheid van onze gedeelde geschiedenis en van ons overzeese erfgoed. Reizen – en daarmee toerisme – werken transformerend omdat we in contact komen met andere mensen, andere plaatsen en het verleden – ook het lastige verleden zoals slavernij en koloniaal erfgoed.

Wageningen is er trots op een internationale multiculturele stad te zijn waar mensen uit meer dan 160 andere landen wonen. Al deze internationale Wageningers komen hierheen met hun geschiedenis en erfgoed, die soms raakvlakken hebben met de geschiedenis van Nederland in het algemeen en Wageningen in het bijzonder. Denk bijvoorbeeld aan Surinamers, die in hun eigen land een plaats kennen die nota bene Wageningen heet en een overblijfsel is van het gedeelde verleden van slavernij, kolonialisme en Nederlandse landbouwexperimenten. Of denk aan de Wageningers uit Ghana, waar men onder meer Fort Amsterdam, het Elmina-kasteel en slavenkerkers kan vinden. Vanuit deze plaatsen werden door Nederlanders tot slaaf gemaakte mensen gevangen genomen en naar Suriname vervoerd om op plantages te werken, terwijl de winsten naar Nederland stroomden. Over het verleden dat mensen uit deze plaatsen met zich meebrengen naar Wageningen wordt niet altijd gesproken. Hun toenemende aanwezigheid in de stad maakt het echter onvermijdelijk dat we de confrontatie aangaan met het slavernij- en koloniale verleden.

De afgelopen jaren is wereldwijd het bewustzijn gegroeid over de nog steeds doorwerkende

invloed van het koloniale verleden. Er worden steeds vaker vragen gesteld over hoe we het slavernij- en koloniale verleden in herinnering kunnen houden, erover kunnen vertellen en het kunnen herdenken. Ik denk dat er dringend behoefte is aan gedegen historisch onderzoek naar de verhalen die Wageningen hiermee verbinden. Door als stad dit verleden te erkennen zou Wageningen een belangrijke eerste stap zetten naar passende manieren van herdenken en gedenken, waardoor alle Wageningers zich hier beter thuis kunnen voelen. Het ontwikkelen van een uitvoerige wandelroute voor slavernij en koloniaal erfgoed in en rond de stad kan transformerend werken en helpen het verleden onder ogen te zien. Het biedt een kans om het bewustzijn te vergroten en tegelijkertijd ruimte te scheppen voor een dialoog over het verleden en de voortdurende invloed ervan op de samenleving.

Else Gootjes

Cultureel antropoloog, adviseur en projectleider Erfgoed Gelderland. <https://mijngelderland.nl/specials/sporen-van-slavernijverleden>

De afgelopen twee jaar deed een aantal historici en betrokkenen uit de Caribische gemeenschap in Gelderland in samenwerking met Mapping Slavery NL en de Radboud Universiteit onderzoek naar sporen van slavernij- en koloniaal verleden in Gelderland. Mapping Slavery brengt historische plaatsen van het slavernijverleden en het erfgoed van het Nederlandse koloniale rijk in kaart (mappingslavery.nl). Bij het publiek ontstaat steeds meer behoefte aan context bij objecten, schilderijen of andere nalatenschap uit de koloniale periode. Daarom is het belangrijk de achterliggende verhalen zichtbaar maken die nu nog nauwelijks in de geschiedenisboeken voorkomen en daarmee waarde toevoegen aan het huidige perspectief. Het dwingt ook om verhalen waarbij soms ongemak ervaren wordt bespreekbaar te maken. Ook in Gelderland zijn er veel verhalen die gerelateerd kunnen worden aan het slavernijverleden én koloniaal verleden. Dat blijkt wel uit de Gelderse namen van plantages in de toenmalige kolonie Suriname, zoals: plantage Gelderland en plantage Arnhem en natuurlijk de plaats Wageningen in Suriname. Een aanzienlijk aantal Gelderse burgemeesters en statenleden waren in de achttiende en negentiende eeuw slaven- en plantage-eigenaar, zowel in 'de West' als in 'de Oost'. Over deze

geschiedenissen die verbonden zijn aan lokale geschiedenis is nog weinig onderzoek gedaan. Daar brengen we nu verandering in. Over Wageningen zijn inmiddels een aantal verhalen geschreven, onder andere, met hulp van Oud Wageningen, een al wat langer bekend verhaal uit het begin van de negentiende eeuw over slaafgemaakte Andries Lau uit de Nederlandse kolonie Berbice. Bij hun vertrek naar Wageningen in 1818 kochten dominee Conrad Schwieters en zijn vrouw de elfjarige Andries voor vijftienhonderd gulden. Na vijf jaar inwoning bij de familie Schwieters in het Basseccour, werd Lau van zijn 'slaafsche diensten' ontslagen. Het echtpaar Schwieters verklaarde hem per notariële akte van 13 maart 1823 tot een 'vrij mensch', die kon gaan en staan waar hij wilde en verstrekke hem tot bewijs daarvan een afschrift van de akte. Uitdrukkelijk werd ook bepaald dat hij naar Berbice kon terugkeren wanneer hij dat wilde. Of hij dat heeft gedaan, weten we (nog) niet. Verdere sporen van hem ontbreken. Verder schreef een student van de Radboud Universiteit over twee families in haar geboortestad Wageningen: 'In 1749 wordt de Lutherse dominee Johannes Phaff mede-eigenaar van de koffieplantage Zorgvliet in Suriname vanwege zijn huwelijk met Maria Emilia de la Rivière. De zoon van Johannes en Maria Emilia, Johannes Emilius Phaff, geboren in 1751, is militair en woont vanaf ongeveer 1813 in Wageningen op de toenmalige Achterstraat, de huidige Heerenstraat en Boterstraat. Later verhuist hij naar de 'Agterstraat 266', waarschijnlijk de huidige Boterstraat 26 en 28. Via zijn ouders heeft Johannes Emilius plantage Zorgvliet geërfd. Op hun beurt erven al zijn kinderen een aandeel van 30/360 in de plantage. De familie Phaff was nauw verbonden met andere vooraanstaande Wageningse renteniers, zoals de familie Van Daalen. Ook de Wageningse zussen Carolina Henriëtte Maria Johanna en Anna Maria Adriana van Daalen zijn in 1863 mede-eigenaren van de Surinaamse koffieplantage Zorgvliet. Deze aandelen zijn in hun bezit gekomen via de familie Phaff aan moederskant van de familie. Beide zus-

Links: De koloniale naam van Jakarta en Suriname staan afgebeeld in twee wapenschilden in glas-in-lood in de Aula van de Landbouwhogeschool. Foto Jobbe Wijnen.

Rechts: De Basseccour aan het Salverdaplein stamt uit 1743. Foto Carleen van den Anker.

Javanen op plantage Meerzorg in Suriname.

Koninklijk Instituut voor
Taal-, Land- en Volkenkun-
de te Leiden, collectie
Southeast Asian &
Caribbean Images.

sen ontvangen daarom bij de afschaffing van de slavernij in de Cariben in 1863 ieder 987,5 gulden, voor die tijd een groot bedrag. De levens van Carolina en Anna, in de hoogste rangen van de Wageningse sociale kringen, staan in fel contrast met de levens van de slaafgemaakte personen op plantage Zorgvliet.'

Dit zijn enkele voorbeelden die de afgelopen jaren zijn gevonden door archiefonderzoek, maar er zijn er zeker nog veel meer te ontdekken. Daarvoor is het nodig om met andere ogen te kijken naar de lokale geschiedenis verbonden aan ons koloniaal- en slavernijverleden. Er ligt een taak bij erfgoedorganisaties om meer verhalen bloot te leggen en ook mensen te betrekken die persoonlijk verbonden zijn aan deze gedeelde geschiedenis.

Harro Maat

Universitair Hoofddocent WUR, geschiedenis van wetenschap en technologie

In de zoektocht naar het koloniaal erfgoed van Wageningen zullen vele sporen leiden naar de universiteit (WUR). De eerste landbouwopleiding in Wageningen ontstond in 1873, het jaar waarin een einde kwam aan het staatstoezicht in Suriname, de regeling die dwangarbeid op de plantages toestond ondanks de formele afschaffing van de slavernij. In dezelfde periode kwam er nieuwe wetgeving in de voormalige Aziatische kolonie, het huidige Indonesië, waarmee het eenvoudiger werd voor Europese investeerders om grondgebied te gebruiken voor plantagelandbouw. Officieel was er een pachtovereenkomst, maar in de praktijk was het landroof waarbij Indonesische gebruikers van het land werden verdreven. Wel mochten ze op de plantages werken, mits ze een contract tekenden waarmee ze zich onderwierpen aan een arbeidsregime met lange werkdagen, gewelddadige opzichters en zeer weinig loon. Indonesiërs die dichtbij plantages woonden weigerden meestal zo'n aanbod. Ze waren immers verdreven van hun land of op de hoogte van de slechte omstandigheden. Arbeiders werden daar-

Sporen van het koloniale verleden in de stad

- Bassecour a/h Salverdaplein – vermoedelijk gebouwd met VOC baten uit kapitaal Torck
- Bassecour – spoor van zwarte aanwezigheid, Andries Lau
- Rosendaelse huizen, Herenstraat
- Vreedebank, Plantsoen
- Villa Hinkeloord, Generaal Foulkesweg
- Wapenschilden 'Batavia - Suriname' in de Aula
- Boterstraat 28, huis van plantagehouders Phaff
- Indische straten in het Rode Dorp
- Voormalige Redi Doti gebouw, Veerstraat.

om gerekruteerd van andere Indische eilanden, uit Maleisië en uit China.

De voorloper van de WUR was opgericht om de landbouw in Nederland te innoveren, maar al snel bleek dat de plantagesector, die zelf ook onderzoeksinstituten in Indonesië financierde, minstens zo aantrekkelijk was voor afgestudeerden. Ook met de handel in tropisch hardhout werd veel geld verdiend. Dit 'bosbeheer' was een grote sector waarin veel Wageningse afgestudeerden werkten. Kort na 1900 kwam er een wijziging in het koloniale beleid, die bekend staat als de Ethische Politiek. Voor de landbouw betekende dat overheidsinvesteringen in onderzoek en onderwijs voor Indonesische boeren. Daarmee werd ook het koloniale Departement van Landbouw een belangrijke werkgever voor Wageningse ingenieurs. Omdat er veel werk was in de koloniën, paste de Landbouw(hoge)school (LH) haar onderwijs daar op aan. Een substantieel deel van de hoogleraren had ervaring opgedaan met onderzoek voor plantages. In Suriname was de plantagesector na de afschaffing van de slavernij flink gekrompen, maar de overgebleven plantages werden wel groter en bleven arbeiders rekruteren uit India (tot 1914) en Indonesië (tot 1931). Het onderzoek voor de landbouw in Suriname had tot ongeveer 1950 een beperkte omvang en was gericht op het ondersteunen van kleine boeren, meestal voormalige plantagearbeiders, die vooral produceerden voor eigen gebruik en de binnenlandse markt. Omdat afgestudeerden niet meer terecht konden in het onafhankelijke Indonesië na 1945, werd Suriname belangrijker voor de LH, net als de Franse en Engelse koloniën in Afrika. Daardoor waren er tot ongeveer twintig jaar geleden nog medewerkers van de WUR die hun loopbaan waren begonnen in de koloniale landbouw.

De tweedeling in plantages en lokale boeren heeft een directe relatie met de huidige tegenstelling tussen intensieve, exportgerichte landbouw en meer kleinschalige, op diversiteit gerichte landbouw. En veel van de internationale vraagstukken waar de WUR zich nu mee bezighoudt, hebben hun oorsprong in een koloniaal verleden waar zij actief in deelnam. Erkenning en beter begrip van dat verleden geeft een diepere betekenis aan de missie van de WUR om de kwaliteit van leven te verbeteren en maakt dat streven meer geloofwaardig.

Jobbe Wijnen

Erfgoedadviseur en contemporain archeoloog

Als contemporain archeoloog kijk ik naar de impact van de moderne geschiedenis op onze materiële leefomgeving. De afgelopen twaalf jaar was een groot deel van mijn werk gericht op de Tweede Wereldoorlog, toen een nieuw onderwerp voor de Nederlandse archeologie. Wat op mij altijd het meeste indruk heeft gemaakt, is hoe archeologische sporen leiden tot een directe, fysieke confrontatie met de geschiedenis. Op 4 en 5 mei lijkt het wel eens dat de oorlog lang geleden is, in tempo-rele zin 'ver weg', maar voor wie kijkt met de blik van een archeoloog is niets minder waar! De oorlog is aanwezig in krassen in muren door artillerie bombardementen, in de lege plek waar eens de synagoge stond, in een kazematmuur aan de Afweg en in loopgraven, nog zichtbaar op de Wageningse Berg. De oorlog kan letterlijk worden opgeraapt in het Binnenveld of de Eng in de vorm van miljoenen granaatscherven.

Als het verleden impact heeft gehad, dan kun je de sporen daarvan terugvinden. Dus, als het koloniale verleden impact heeft gehad op Wageningen, dan moeten ook daar sporen van te vinden zijn. Niet lang geleden begon ik voor het eerst met kijken. Mijn ervaring met de Tweede Wereldoorlog begint zich te herhalen, want ook de sporen van het koloniale verleden zijn talrijker dan ik dacht. De Bassecour aan het Salverdaplein en de Rosendaalse huizen aan de Herenstraat zijn waarschijnlijk het meest prominente voorbeeld. Burgemeester Torck bouwde ze in de zeventiende eeuw met het kapitaal van zijn vrouw, de dochter van een VOC-officier. Over Dirk Vreede aan wie we Villa Hinkeloord danken en wiens bank achter de schouwburg staat, schreef Freerk Wiersum al een artikel (zie Oud Wageningen 48-3, sept. 2020). Het meest confronterende spoor vond ik echter in het glas-in-lood van de Aula, geopend in 1935, aan de Generaal Foulkesweg. Daar vond ik tot mijn verbazing twee wapenschilden van Batavia, de koloniale naam van Jakarta, en Suriname. Het gebouw kan de verbinding tussen WUR en de koloniën niet explicieter maken... en hoe kan het dat dit me nooit eerder is opgevallen?

Tegen wie nog romantische gedachten heeft over de voormalige koloniën wil ik duidelijk zijn: kolonialisme was een strategie van uitbuiting, slavernij en handelsmonopolie, gepaard gaande met oorlog. Dit systeem kent vele excessen, van de genocide door J.P. Coen op het eiland Banda in 1621 tot en met de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog. Toen ik eenmaal begon met kijken, kostte het geen moeite een handvol sporen van het koloniale verleden te vinden in onze stad. Ze roepen de vraag op hoeveel huizen, kantoren en villa's, parkbankjes, straatnamen en publieke werken nog meer direct, of indirect verbonden zijn met de koloniën. Er is nog nooit breed onderzoek naar gedaan, maar dat lijkt me op zijn plek.

Conclusie

In 2020 openden Oud Wageningen en de Casteelse Poort het gesprek over de Wageningse koloniale geschiedenis. In dit artikel voegen wij daar onze vier invalshoeken aan toe. Een verdergaande confrontatie met het koloniale verleden is onvermijdelijk, omdat vermenging van nazaten van slaafgemaakten en slavenmakers in het heden een feit is; omdat koloniale hegemonie en uitbuiting van de lokale bevolking ook sporen heeft nagelaten in Wageningen en omdat wij onderdeel zijn van die geschiedenis. Alleen door het verleden te kennen, kunnen we begrijpen hoe het nog steeds doorwerkt en effect heeft op actuele thema's, zoals de vraag of nieuwe Wageningers zich hier thuis voelen. Ons stuk geeft meerdere aanzetten voor hoe de uitdaging tot zelfonderzoek kan worden opgepakt. Om beter zicht te krijgen op dit verleden is er meer onderzoek nodig. Meer gemeentelijk onderzoek zoals gedaan door de grote steden, meer onderzoek door en naar de WUR en door de HVOW. Burgemeester Vermeulen heeft bij herhaling aangegeven vanuit de gemeente open te staan voor dit onderwerp: nu is het moment om daar een vervolg aan te geven. Samenwerking tussen alle partijen, maar ook met bijvoorbeeld het WUR DARE project of Erfgoed Gelderland vergroot de effectiviteit en relevantie van dergelijk onderzoek. Daarnaast kunnen ook andere organisaties en burgers deze uitdaging aangaan! Meer historisch onderzoek vergroot het begrip van ons verleden in al zijn facetten.

Villa Hinkeloord werd in 1855 gebouwd door Dirk Vreede. Hij noemde het huis Ngladjoe, naar zijn plantage in Indië. Ansichtkaart, rond 1904. Beeldbank Wageningen, collectie Oud Wageningen.

De Vreede bank staat achter Schouwburg Junushoff aan de gracht. Dirk Vreede bekleedde in Wageningen vele maatschappelijke functies. Na zijn overlijden in 1886 becht een commissie dit blijvende aandenken. Foto Jobbe Wijnen.